

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2025, 25(1): 670-678, doi: 10.11616/asbi.1585976

Hıtaynâme'ye Göre Çin Zindanları*

Chinese Dungeons According to Hıtaynâme

Celal ASLAN¹

Geliş Tarihi (Received): 15.11.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 16.01.2025

Yayın Tarihi (Published): 25.03.2025

Öz: Çin, insanlık tarihinin en eski medeniyetlerinden birisidir. Bu medeniyetin kökleri, yazılı tarihin öncesine dayanmaktadır. Çin tarih boyunca birçok farklı hanedanlık tarafından yönetilmiştir. Bu hanedanlıklar; Çin tarihinin, kültürel ve sosyal yapısının şekillenmesini sağlamıştır. Hanedanlık dönemleri arasından en önemlilerinden biri Ming Hanedanlığı dönemidir. Ali Ekber Hıtaî tarafından kaleme alınan Hıtaynâme adlı eserin yazıldığı dönem de Ming Hanedanlığı dönemine rast gelmektedir. Farsça yazılan Hıtaynâme'nin birçok farklı nüshası bulunmakta olup, eserde Ali Ekber Hıtaî'nin Çin hakkında pek çok konuda önemli bilgilere yer verdiği görülür. Hıtaynâme'de yer alan özellikle Çin'in yönetim sistemi, Çin sarayı, kanunları ve hapishaneleri gibi konular oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmanın yazılış amacını ise eserde detaylıca anlatılan zindanlar (hapishaneler) konusu oluşturmuştur. Çalışmada eserin Kahire nüshası temel alınarak, Çin zindanları (hapishaneler) incelenmiştir. Çalışma esnasında Çin medeniyetinde dair akademik çalışmalar da taranarak, çalışma meydana getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Ekber Hıtaî, Hıtaynâme, Zindan, Çin Zindanları, Zindan İşkenceleri.

&

Abstract: China is one of the oldest civilisations in human history. The roots of this civilisation go back to before written history. China has been ruled by many different dynasties throughout history. These dynasties have shaped Chinese history, cultural and social structure. One of the most important dynasties is the Ming Dynasty period. The period in which the work titled Hıtaynâme written by Ali Akbar Hıtaî was written coincides with the Ming Dynasty period. There are many different copies of Hıtaynâme written in Persian, and it is seen that Ali Akbar Hıtaî includes important information about China in many subjects. In Hıtaynâme, especially topics such as China's administrative system, Chinese palace, laws and prisons are quite remarkable. The purpose of writing this study is the subject of dungeons (prisons) described in detail in the work. In this study, Chinese dungeons (prisons) were analysed based on the Cairo copy of the work. During the study, academic studies on Chinese civilisation were also scanned and the study was created.

Keywords: Ali Akbar Hıtaî, Hıtaynâme, Dungeon, Chinese Dungeons, Dungeon Tortures.

Atıf/Cite as: Aslan, C., (2025). Hıtaynâme'ye Göre Çin Zindanları. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 670-678. doi: 10.11616/asbi.1585976

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

* Çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir. "Aslan, C. (2020). Hıtaynâme ve Seyahatnâmeler Işığında Çin. Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Danışman: Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ."

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Celal Aslan, Gaziantep Üniversitesi, celalaslan46@gmail.com.

1. Giriş

Suç kavramı, insanlık tarihi boyunca süregelen bir olgudur. Bu olgu toplumların siyasi ve sosyal yapıları içerisinde yer almaktadır. Suç olgusu toplumlara, mekâna ve zamana göre farklı anlamlar taşımaktadır. Yani bir mekânda ve toplumda suç olarak değerlendirilen davranışlar, başka mekânlar ile toplumlarda suç olarak tanımlanmayabilmektedir. Yine eski zamanlarda çeşitli toplumlarda suç olarak görülen davranışlar farklı zaman dilimlerinde ise suç olarak görülmeyebilmektedir (Burkay, 2008: 2). Dünya toplumunun her döneminde suç olgusu, genellikle ceza yaptırımıyla engellenmesi gereken davranışlar olarak görülür (Gallas, 1994: 306). Bu nedenle en eski çağlardan itibaren toplumlar suç olgusunu engellemek için daha önceden suç işlemiş olan bireylere yönelik çeşitli cezalar geliştirmişlerdir. Eski çağlarda suçlulara yönelik cezalar ise ölüm, sakat bırakma, dayak, kısas, kırbaçlamak, kölelik, sürgün, para cezası ve zindana atma gibi uygulamalar olmuştur (Kızmaz, 2005: 212).

Eski çağlarda, bu cezaların çekildiği yerler arasında ön plana çıkan zindanlar ise yapı ve kullanımı bakımından son derece önemli olmuştur. Çünkü toplumlar suçluları cezası belirleninceye veya infaz edilinceye kadarki süreçte zindan (hapisane veya mahpushane) olarak isimlendirilen kurumlarda tutmuşlardır. Günümüzde hapisaneler (zindanlar), hem suçluların yargılanacakları mahkeme gününe kadar tutuldukları hem de mahkeme kararından sonra sonuca göre cezalarını çekmeleri için koyuldukları yerlerdir olmuştur. Özellikle devlet otoritesinin hâkim olduğu toplumlarda zindana atma uygulaması yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Zindanlar; konum ve yapı bakımından genellikle saray, kale, kule, hisar ve tersaneler gibi mekânlarda yerin altına yapılmış, karanlık, rutubetli, havanın girmediği ve seslerin duyulmadığı yapılar olmuştur (Uyanık, 2017: 88-89).

Mısır, İran, Hint ve Çin gibi toplumlar da zindanları çok sık kullanmış ve burada özellikle siyasal suç işleyen bireyleri çok ağır cezalara çarptırmışlardır (Sınar, 2011: 54). Bu toplumlar arasında kalabalık nüfusu ve köklü tarihi ile Çin ön plana çıkmaktadır. Çin adının Qin Hanedanlığından aldığına dair iddialar bulunmakla birlikte Çin toplumunun yaşadığı coğrafyayı tanımlamak için farklı isimler de kullanılmıştır (Bodde, 2008: 20; Özmen ve Buluş, 2017: 17). Bu isimlerden biri “Kitay” (Kıтай veya Hitay) dır. Kitay ismi M.S. 907-1125 tarihlerinde Çin’in kuzey bölgesi ile iç Moğolistan bölgesinde yaşayan Kitanlar “Kıdan veya Karahıtaylar” tarafından kurulmuş Liao Hanedanlığı döneminden gelmektedir (Taşağıl, 2001: 415-416). Hitay, bölgesi günümüzde Çin Seddi ile Sarı nehir arasındaki bölgenin adı olup merkezi Pekin idir. Bu bölge için Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lügâti’t-Türk’te “Orta Çin” ifadesini kullanmıştır (Mutlu, 2011: 128). Bu nedenle batı ve kuzey toplumları Çin yerine “Kitay” ismini kullanmışlardır. Çin, Müslümanlar tarafından “Hitay”, “Hatay”, Avrupalılar tarafından ise Çin’i “Catai”, “Cathay” olarak adlandırılmıştır (İnayet, 2007: 1179). Kâşgarlı Mahmud’un, Divanü Lügâti’t-Türk eserinde ise Khitay-Hitay olarak geçmektedir. Yine Ruslar da Kuzey Çin’e Khitai adını vermişlerdir. Hatta günümüzde dâhi Ruslar ve Yunanlılar Çin’i “Khitai”, İran ve Orta Asya Türkleri ise “Kıтай” ya da “Hitay” olarak isimlendirmektedir. Böylece Liao Hanedanlığı döneminden itibaren bu isim hem Kuzey Çin’i göstermek için hem de bütün Çin’i tanımlamak için kullanılmıştır (Özertim, 1950: 347; Yule, 1915: 146). Çinliler ise hiçbir zaman “Kıтай” adını benimsememişler ve bunun yerine ülkelerini tanımlamak için en eski çağlardan beri “Zhong-guo” (中國), kendileri için ise “Xia” (夏), “Han” (漢), “Han-ren” (漢人), “Han-zu” (漢族), “Hua-xia” (華夏) gibi terimleri kullanmışlardır (Mermutlu, 2019: 92).

Cina yani Çin isminin ise M.S. 150’li yıllar da Çin kaynaklarında yer aldığı bilinmektedir (Twitchett vd., 1986: 20-21). Çin coğrafi konumu itibarıyla; kuzeyde Moğolistan, kuzeybatıda Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile kuzey doğuda Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu, güneyde Myanmar, Vietnam ve Laos, güneybatıda; Nepal, Hindistan ve Butan, batıda ise Afganistan ve Pakistan ülkeleri ile sınır komşusudur. Çin’in doğusu ise Doğu Çin denizi, Güney Çin denizi ve Büyük Okyanus ile sınırlıdır. Böylece Çin 9.571.300 km²’lik yüzölçümü ile geniş bir alana sahiptir (Çandarlıoğlu, 1993: 321). Arkeolojik çalışmalar Çin tarihini M.Ö. 2100 yılına kadar götürmektedir (Pletcher, 2011: 35).

Çin; tarih boyunca Xia, Shang, Chou, Ch, Han, Sui, Tang, Beş Sülale, Sung, Yuan, Ming, Mançu gibi farklı hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir (Brook, 2010: 272; Çandarlıoğlu, 1993: 321; Fowler ve Fowler, 2008: 17; Eberhard, 1995: 259). Bu durum Çin tarih ile kültürünün köklü ve zengin bir medeniyet haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle Ming Hanedanlığı döneminde yaşanan gelişmeler Çin medeniyeti için son derece

önemli olmuştur. Bu dönemde Çin Seddi tamamlanmış, ülkenin deniz ticareti gelişmiş, bilim, ekonomi ve mimari gibi birçok alanda gelişmeler yaşanmıştır (Limeng, 2012: 181). Yine bu dönemde yabancı devletlerle de ticari ilişkiler geliştirilmiştir (Wade, 2004: 2-4).

Ali Ekber Hitaî 16. yüzyılda muhtemelen Hüseyin Baykara döneminde Timurlu ülkesinden Çin'e giden bir elçilik heyeti içerisinde yer alıp Çin hakkında çeşitli bilgi toplama görevini üstlenmiş bir kişidir. Hitaî tarafından kaleme alınan ve Çin hakkında önemli bilgilere yer veren Hitaynâme adlı eser Ming Hanedanlığı dönemini anlatmaktadır (Hitaî, 1510). Eser Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. Farsça olarak yazılan bu eserin farklı nüshaları bulunmaktadır (Taşağıl, 1998: 405). Eserde Çin'in sarayları, yönetim sistemi, ordu ve posta teşkilâtı, yabancıları kabul usulleri, hazineleri, kanunları, hapishaneleri, şehirleri, yerleşim yerleri, sınırları, iklimi, coğrafi yapısı, dinleri, tapınakları, gelenekleri, resmî bayramları, sanatı, eğlenceleri, eğitim sistemi, takvimleri, tarım ve bahçıvanlığı, kâğıt ve madeni paraları, İslâmiyet'in bölgedeki durumu, Çinlilerin bozkırlı toplumlarla, Hintlilerle, Tibetlilerle ve Batı dünyasıyla olan ilişkileri ve Çin tarihi hakkında bilgi verilmektedir (Hitaî, 1510). Eserde yer alan en dikkat çekici konulardan birisi ise zindanlarıdır (hapishaneler). Bu çalışmada Hitaynâme'nin Kahire nüshası temel alınarak, Çin zindanları bahsi incelenecektir.

2. Hitaynâme'ye Göre Çin Zindanları

Kanunlar, suç unsurlarını belirleyen ve toplumsal düzeni sağlayan kurallardır. Bu düzenin devamının sağlanması için de kurallara aykırı eylemlerde bulunanlara çeşitli cezai yaptırımlar uygulanmaktadır. Dolayısıyla ülkeler ve toplumlar hakkında bilgi verirken onların kanunları ve suç unsuruna karşılık gelen yaptırımları hep dikkat çekmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Çin kanunlarına, onlarla bağlantılı olarak zindanlara ve orada yapılan çeşitli işkencelere değinilecektir. Ali Ekber'in Hitaynâme adlı eserinin birçok bölümünde de Çin (Hitay) ülkesinin kanunlarına yer verilmiştir. Ali Ekber'e göre Çin (Hitay) ülkesinin kanunları çok sağlamdır (Hitaî, 1510: 102). Kanunlara göre suçu kimin işlediğine bakılmaksızın (bu kişi hükümdar dahi olsa) suçlu sayılır ve cezalandırılır (Hitaî, 1510: 104). Dolayısıyla ülkede herkes kanunlara uymak zorundadır (Hitaî, 1510: 108). Bu durum Hitay ülkesinin kanunlar konusunda ne kadar disiplinli olduğunu göstermektedir. Ülke kanunlarına göre hırsızlık, cinayet işlemek, görev esnasında sarhoş olmak, işleri aksatmak ve kanuna aykırı hareket etmek önemli suç unsurları olarak görülmüştür. Bu suçlar hakkında Hitaynâme'nin farklı bölümlerinde bilgilere yer verilmiştir.

Bunlardan bazıları sırasıyla şu şekildedir: "Hitay Ülkesindeki Tarım Hakkında" bölümünde ülkenin geçim kaynaklarından bahsedilmiş ve bu kaynaklar sayesinde, saray hazinesinin dolu olduğu belirtilmiştir. Ülke genelinde hükümdar tarafından ihtiyaç sahiplerine yardımların yapıldığına yer verilmiştir. Bu nedenle ülkede hırsızlık ile haramiliğin (yağmacılık) kanunlara göre yasak olduğundan ve kanuna kaşı hareket edenlerin ölümle cezalandırıldığından bahsedilmiştir (Hitaî, 1510: 122). Hitaynâme'nin "Başımıza Gelenler" bölümünde de kanunlara göre; zindanda dahi bir kimsenin bir nohut kadar bir şey çalması halinde, o kişinin hain ve hırsız olarak adlandırıldığına değinilmiştir (Hitaî, 1510: 108).

Hitaynâme'nin "Şehirler Hisarlar ve Onların Düzeni Hakkında" başlığı altında, bölgelerin güvenliğini sağlamak için gece gündüz nöbetçilerin bulundurulduğu belirtilmiştir. Kanunlara göre görev esnasında nöbetçilerin sarhoş olarak bilinçlerini kaybetmeleri suç sayılmıştır. Bu suçu işleyen kişiler rütbeleri alınarak tutuklanmış veya ölüm cezasına çarptırılmışlardır (Hitaî, 1510: 80). Yine Hitaynâme'nin "Çin Hakanı'nın Sarayı Hakkında" bölümünde divanlarda görev alan herkesin hükümdardan önce hazır bulunması gerektiğinden bahsedilmiştir. Kanunlara göre; görev yerlerinde bulunmayanlar suç işlemiş sayılmıştır. Bu suçları işleyenler ise tutuklanarak hapsedilmişlerdir (Hitaî, 1510: 95).

Aynı bölümde hükümdarın sarayının dört tarafında kapıların olduğuna ve her kapıda da yedi derbendin bulunduğuna değinilmiştir. Bu derbentlerde, herhangi bir saldırı olması dâhilinde durumu saraya iletmek için kös denilen ses aletleri yer almaktaydı. Bu kusları çalmak için görevliler bulunmakta ve olası bir saldırılarda görevlilerin köslere bir kez vurmaları gerekmekteydi (Hitaî, 1510: 99). Görevlilerin köslere boş yere vurmaları suç olarak görülmüştür. Hitaynâme'de bu suçu işleyen görevlilerin tutuklanarak, öldürüldüklerinden bahsedilmiştir (Hitaî, 1510: 99). Yine Hitaynâme'nin "Çin Hakanı'nın Sarayı

Hakkında" bölümüne göre; hükümdarın divana ayda iki defa gelmeme hakkı bulunmakta, üç defa mazeretsiz gelmemesi ise kanunlara aykırı düşmektedir. Hükümdarın bu suçu işlemesi halinde hükümdarlıktan azledilmektedir (Hitaî, 1510: 101).

Suç emirlerin işlemesi halinde ise onlar rütbeleri alınarak ve tutuklanarak cezalandırılmışlardır (Hitaî, 1510: 103). Ülkenin kurallarına göre suç işleyen kişinin taifesi (kabilesi) de suçlu sayılmıştır. Öyle ki suç işleyen hükümdar ise onun çocukları da suçlu sayılır ve onlar genelevlerin bulunduğu şehirlere gönderilirler (Hitaî, 1510: 101). Suçlu emirler ise kızları ve eşleri genelevlere satılır, erkek çocukları ise orduya dâhil edilir (Hitaî, 1510: 115). Ali Ekber eserinin "Başımıza Gelenler" bölümünde yer verdiği ve kendisinin ve beraberindeki arkadaşlarının adı bir olaydan dolayı zindana düşmeleri neticesinde, kendileri hakkında yazılmış hatlarda yer alan: "Falanca isimli biri kavga etmiş ve kendisi de bunu kabul etmiştir. Onun yanındakiler de onun arkadaşlarıdır ve onlar da suça ortaktır. Bu sebeple, bunların hepsini bağlayıp hapse getirdik." (Hitaî, 1510: 107) ifadeleri de bu kanuna bir örnek teşkil etmektedir. Fakat yine de cezalar kişilerin işlediği suçlara göre farklılıklar göstermiştir.

Kanunlara göre ülke de hafif suçlara karşılık, suçludan ve taifesinden birkaç medlik buğday, darı ile beyaz pirinç de alınmıştır. Yine bu kanuna örnek olarak Ali Ekber'in aktardığına göre, Hitayların mahkeme kayıtlarını tutan Müftülerin Ali Ekber ve yanındakilere "Sizin suçunuz yok ama sizin arkadaşınız bir Tibetliyi sopalıyış ve o ölmüş. Sizin arkadaşınız kötü biridir. Sizden her birinizin [onun dışında] üç medlik darı vermeniz gerekiyor." (Hitaî, 1510: 107) ifadelerini kullanmaları da bir başka örnektir. Ancak suçludan tazminat olarak gümüş ve altın almak ise kanunlara göre yasaklanmıştır.

"Başımıza gelenler" kısmında Ali Ekber, Çin'in başkenti Hanbalık'ta bulundukları sırada on iki kişi olduklarını söylediği kendi gruplarından bir kişinin Tibetli birini öldürmesi sebebiyle tutuklanarak zindana atıldıklarından ve burada 26 gün kaldıklarından, bu süre sonunda cinayeti işleyen kişi dışındaki tüm arkadaşlarının suçsuz olduğunun anlaşılması üzerine serbest bırakıldıklarından bahsetmiştir. (Hitaî, 1510: 104). Bu nedenle zindanlar konusunda verilen bilgilerin önemli bir kısmının kendisinin bizzat şahit olduğu ve gözlemlediği şeylere dayandığı görülmektedir.

Ali Ekber eserinde Hitay ülkesinin Hanbalık şehrinde Şinbu ve Kem-bu olarak isimlendirilen iki büyük zindandan yer aldığından bahsetmiştir. Ali Ekber'in aktardığına göre Şinbu zindanı suçları hafif olan tutuklular içindir ve buraya girenlerin genelini sağlam çıktıkları zindandır. Kembu zindanı ise Şinbu zindanının aksine ağır suçluların tutulduğu ve buradan sağ kurtulmanın çok az görüldüğü bir zindandır. Bu zindanlar içerisinde kadın suçlular için de ayrı hücreler bulunmaktadır (Hitaî, 1510: 103).

Hitaynâme'ye göre Hitay ülkesinde zindanların (hapishanelerin) yapısı hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir: Hitay ülkesinin her şehrinde, o şehrin isimin taşıyan zindanlar yapılmıştır. Ülke 12 bölümden oluştuğu için şehirlerdeki zindanlar da 12 ayrı bölüm şeklinde yapılmıştır. Zindanlarda her türlü suçtan yargılanan mahkûmların suçlarına göre hücreler oluşturulmuştur (Hitaî, 1510: 104). Yani hırsızlıktan yargılanan suçluların hepsi bir hücreye koyulmuştur. Zindanlarda bulunan suçluları sorgulamak için de iki katlı farklı farklı sorgulama hücreleri yapılmıştır (Hitaî, 1510: 104).

Ayrıca zindan hücrelerinde, zindanları koruyan mir-i muazzam denilen emirler bulundurulmuştur. Zindanlarda bu emirler ve yargıç görevini yapan müftüler için de kanunlar doğrultusunda içerisinde bahçeleri, bağları ve bostanlar bulunan iki katlı hücreler (lojmanlar) yapmışlardır (Hitaî, 1510: 104). Ali Ekber müftülerin hücreleri hakkında: "Zindandaki o müftülerin hücrelerindeki bağ ve bahçelerin güzelliği asla akıldan gitmez." cümlesini kurmuştur (Hitaî, 1510: 107). Günümüzde ise Çin hapishaneleri görünüm olarak uzun, kalın duvarlar üzerine jiletli veya dikenli tellerle çevrilmiş ve etrafında gözetleme kuleleri bulunan yapılardır. Hücrelere ise mahkûmların çoğunun yaşadığı yatakhaneler halindedir. Yine Çin hapishanelerinin birçoğu şehirlerden uzak, ücra, kırsal ve dağlık alanlarda yer almaktadır (Hill, 2006: 24).

Çin (Hitay) ülkesinde tutuklanan suçlular öncelikle zindandan sorumlu emirlerin yanına getirilirdi. Zindanlara getirilen kişilerin kıyafetleri aranılır ve üzerlerinde bulunan gümüş, altın ve diğer metal eşyaları alınır (Hitaî, 1510: 106). Alınan değerli eşyaların akıbeti hakkında net bilgi olmamakla birlikte muhtemelen cezalarını çektikleri süre sonunda teslim edilirdi. Bu işlem sonrasında da suçluların isimleri, yaşları, ülkenin hangi bölümünden geldikleri, tutuklanma nedenleri ve tutuklandıkları tarih kayıt edilirdi.

(Hıtâî, 1510: 104). Suçlular arasında yaşlarını bilmeyenlerin yaşları ise dişlerine bakılarak tahmin edilmekteydi. Daha sonra kaydı alınan bazı ağır suçlular hükümdarın karşısına çıkarılır ve hükümdar suçlarına göre düzenlenen mühürlü evraklara da bakarak yargılama yapar. Daha sonra suçlular zindanlara gönderilirler. Zindanlara getirilen tutuklular işledikleri suçlar doğrultusunda ayrılan bölümlere yerleştirilirdi (Hıtâî, 1510: 103).

Yani aynı suçu işleyen suçlular yine belirli bir bölüme atılmışlardır. Suçu işleyenler bir kabilenin birden çok (15 beş kişi gibi) mensubu ise kadın erkek fark etmeksizin hepsi aynı bölüme koyulmuşlardır (Hıtâî, 1510: 107). Ancak bu durumun dışında zindanlarda kadınlar ve erkekler için suçlarına göre ayrı ayrı hücreler bulundurulmuştur. Tutukluların serbest bırakılma zamanları geldiğinde ise yine yılın belirli dönemlerinde gruplar halinde serbest bırakılmışlardır (Hıtâî, 1510: 104). Günümüzde de Çin hapishanelerine gönderilen tutukluların tüm eşyaları alınarak çıplak vücut aramaları yapılmaktadır. Ayrıca buraya gelen tutukluların hapishane yetkilileri tarafından fotoğrafları çekilmektedir (Weimin, 2021). Yine günümüzde Çin'de Hıtay döneminin aksine kadın, erkek ve çocuk tutuklular için aynı hapishane içerisinde ayrı hücreler yerine üç ayrı hapishane türü bulunmaktadır (Hill, 2007: 22).

Hıtaynâme'de her sabah hükümdarın da katıldığı ve devlet işlerinin görüşüldüğü bir divandan bahsedilmektedir. Bu divana ülkenin tüm emirleri gruplar halinde gelerek hükümdara hesap vermişlerdir. Divanda zindan emirleri için de bölümler ayrılmıştır. Ali Ekber divanda yer alan zindan emirlerinin hükümdara çok yakın olduklarını ve bu sayede hükümdarın tutukluların durumundan haberdar olduğunu da belirtmiştir (Hıtâî, 1510: 107). Bu durum hükümdar nazarında zindan görevlilerine ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Eserde, zindanda tutulan suçluların sorgulamalarının yapıldığı ve davalarının görüldüğü divanlara da yer verilmiştir. Bu divanlarda öncelikle büyük zindanlarda tutulan kişiler, yine gruplar halinde getirilerek sorgulanmışlardır (Hıtâî, 1510: 108). Sorgu esnasında tutuklulara işkence edilerek suçlarını itiraf etmeleri sağlanmış ve onlara itirafnameler verilmiştir. Bu sorgu divanları ayda bir defa olacak şekilde yapılmıştır. Böylece her tutuklu suçu sabit olana kadar senede 12 kez sorgulanmaktaydı (Hıtâî, 1510: 108). Ayrıca divanlarda, eğer mahkûmların suçu hafifse kadınlardan suça karşılık birkaç medlik darı, buğday ve beyaz pirinç alınmıştır. Erkelerde ise verilen bu cezayı ödeyecek gücü yoksa ona muhafızlık, gece nöbetçiliği ve birkaç yıl yol yapımında çalışma cezası verilmiştir. Cezası biten mahkûmlar, son olarak mahkeme kayıtlarını tutan müftülerin yanlarına getirilmiş ve burada mahkûmun durumu konuşmuş ve yine yüz sopa vurularak gönderilmişlerdir (Hıtâî, 1510: 108).

Eserin “Başımıza Gelenler” bölümünde sorgu divanının teşekkülünden ve niteliklerinden de bahsedilmiştir. Buna göre; zindanlarda farklı suçluları sorgulamak için iki katlı hücreler bulundurulmuştur. Bu hücrelerin her birinde bir divan kâtibi ve iki tane de sorgu emiri görev almıştır. Sorgulama işlerini yapacak bu kişiler son derece bilgili ve saygın kişilerden oluşturulmuştur (Hıtâî, 1510: 108). Hıtaylılar için tutuklama ile katletme son derece önemli işler olarak görülmüş ve bu nedenle de mahkeme tutanakları müftülere kaydettirilmiştir. Divanlardaki bu müftüler ülkenin kanunlarını çok iyi biliyor ve uyguluyorlardı (Hıtâî, 1510: 107). Suçlular hakkındaki kişisel bilgileri ve suçlarını içeren hatlar da genellikle Hanbalık civarındaki divanhanelerde Hıtay yazısı ile büyük kâğıtlara yazılmaktaydı (Hıtâî, 1510: 107).

Hıtay ülkesinde zindan işleri, ülkenin diğer tüm işlerinden daha öncelikli tutulmuştur. Öyle ki zindanların genel durumları hükümdarın belirlediği kişilerce teftiş edilmiştir. Suçluların durumları ise ayda bir kez onların durumlarını belirten ve hat ismi verilen evraklarla hükümdara bildirilmiştir. Bu sayede hükümdar zindanlardaki suçluları tanımaktaydı. Hatta Ali Ekber'in belirttiğine göre, hükümdar tutukluların arasında evli olanların eşlerinin isimlerini ve onların durumlarını dahi bilmektedir (Hıtâî, 1510: 107). Verilen bu bilgi her ne kadar abartılı olsa da hükümdarın mahkûmlar hakkında bilgi edinmesinin anlaşılması bakımından önemlidir. Hükümdar yılda bir defa ölümü onaylanan mahkûmlar için düzenlenen divanlarına katılmıştır. Bu divanda öncelikle katledilecek olan suçlular onar kişilik gruplar halinde isimleri zikredilerek hükümdarın karşısına çıkarılmışlardır. Hükümdarın huzuruna gelen tutuklular tek tek suçlarını itiraf etmişlerdir (Hıtâî, 1510: 109). Hükümdar divanda suçluların hatlarını kırmızı bir kalemle üç defa

işaretlemekte ve bu işaret suçluların üç yılın sonunda öldürülmesine karar verildiği anlamını taşımaktadır. Ölümüne karar verilen suçluların infaz zamanı geldiğinde ise yine suçluların başlarına kırmızı bir işaret koyulmuştur (Hitaî, 1510: 109). Daha sonrasında bu suçlular bölükler halinde infaz edilecekleri yerlere getirilerek katledilmişlerdir. Çin ülkesinde suçluların infaz edilme yeri yılda bir kez açılmaktadır ve ülkedeki herkes tarafından suçluların infaz zamanı bilinmektedir.

Divanlarda ve zindanlarda tutuklulara işledikleri suçlara göre çeşitli işkenceler de yapılmıştır (Hitaî, 1510: 109). Divanlarda suçlular, bölümlere ayrılmış tahtaların üzerine ellerinden ve ayaklarından demir halkalara bağlanmış şekilde işkencelere maruz bırakılmışlardır. (Hitaî, 1510: 106). Ali Ekber'in belirttiğine göre divanlardaki işkence tahtaları âdete bir ölüm tahtası gibidir. Muhtemelen çarmıhı andıran bu tahtalarda suçlular saçlarından asılmış ve vücutlarından mihlanmış şekilde farklı işkencelere tabi tutulmuştur. Bu işkenceye maruz kalan suçluların akıbeti genellikle ölümle sonuçlanmıştır (Hitaî, 1510: 104).

Divanlarda işkencesi biten grubun yerini yine başka bir grup almış. Zindanlara atılan tutuklular ise buradaki işkenceden sonra zindandan çıkarılarak bölükler halinde Hitay ülkesindeki halkın yoğun olduğu derbendlere, pazarbaşlarına, dört yollara, geçitlere ve yollara getirilerek yine işkenceye tabi tutulmuşlardır. Buralarda tutuklular ellerine ve ayaklarına demirden prangalar bağlanıp, koltuk atlarından asılırlardı. Yapılan işkencelerde sağ kalanların her birine ayrıca yüz sopa vurulmuştur. Mahkûmlardan erkekler giysileri çıkarılarak, kadınlar ise giysileri ile sopalanmıştır (Hitaî, 1510: 107). Bu işkenceleri kalabalık mekânlarda yaparak muhtemelen halkın geri kalanının görüp ders alması amaçlanmaktaydı. Diğer taraftan zindanlarda tutulan suçlular gördükleri işkencelerden mutluluk duyarlardı çünkü onlara göre bu işkenceler suçluların serbest bırakılacağı zamanların yaklaştığının bir nişanesi olmuştur. Ancak yapılan işkenceler de suçun niteliğine göre değişmektedir. Bazı işkence türlerine dayanmak bir tarafa yapılırken görmek bile korkunç derece etkileyici olmaktadır. Mesela Ali Ekber anne ve babalarını öldürmüş suçluların da kanunlar gereğince sandıklara tıklandıklarını dile getirmiştir. Bu konuda tanık olduğu bir hadiseyi ise şu şekilde ifade etmektedir: “Ana baba katillerini sandığa atıyorlardı. Bu sandık üçgen şeklindeydi. Sandık gayet dar ve küçüktü. Onun yüksekliği bir bedest kadardı. Sübhanallah! O adam bu sandığın içine nasıl sığmıştı? Sandığın kapağını açtı [klarında gördüm]. Bir sandık gördüm, onun içinde zincirle bağlanmış bir vücudun tamamı vardı. Onun vücudu sandığa tıklmıştı ki, vücudu başıyla bir olmuştu. Onun vücudu adeta bir et parçası gibi olmuştu. O sandığı açtıklarında, bağlı adam o kapandan kurtuldu. Onun heybeti bizi etkiledi.” (Hitaî, 1510: 106).

Yazar eserinde zindandaki işkencelerden dolayı gerçekleşen ölümlerden ve buna sebep olan görevlilerin tutumlarından da bahsetmiştir. Bu durum şu şekilde yer almaktadır: “Biz Şinbu zindanındayken ağır işkencelerden dolayı üç kişiyi öldürdüler. Zindanda [kendiliğinden] ölenlerin hattı padişaha götürülüyordu. Bu şekilde zindanda bir kişi öldü. Hakandan [görevlilerin] zindandaki işlerinde hata ettiklerine dair hat geldi. Bir günde üç kişi ölmüştü. Zindan emirleri kendilerinin de ceza almalarından korktular. Bu olay üzerine Hakan bir defa da zindana geldi, emir üzerine tutukluların bağlarını çözdüler, bazılarının bağlarını hafiflettiler, bazılarına da daha fazla yemek verdiler.” (Hitaî, 1510: 108). Verilen hat hükümdarın zindanlarda yaşanan her durumdan bilgisi olduğunu göstermektedir. Yine anlaşılıyor ki Şinbu zindanı hafif suçluların bulunduğu zindan olduğu için burada yaşanan işkence kaynaklı ölümler çok tabii karşılanmamaktadır.

Mahkûmların ağır suçlu olanlarından ayda bir defa olmak üzere üç yıl boyunca ifadeleri alınır. Bu süreçte onlar suçlarını itiraf ederler ve bu durum kayıt altına alınır. Hükümdar yılda bir defa haklarında ölüm cezası verilenleri teftiş etmek için divana gelir. Bu suçlular gruplar halinde isimleri okunarak hükümdarın huzuruna getirilir ve onun önünde de suçlarını itiraf ederler. Üç yıllık sorgulama sürecinde de bu itirafta bulundukları için aksini söylemeleri mümkün değildir. Hükümdardan Tanrı gibi korkarlar. Hükümdar onlar hakkında düzenlenen hatları kızıl bir kalemle üç defa işaretler. İnfaz edileceklerin başına da aynı şekilde kızıl bir işaret konur. Bunların tamamı bölükler halinde infazın gerçekleştirileceği alana getirilir ve burada halkın göreceği şekilde katledilirler (Hitaî, 1510: 109).

Zindandakilere günde bir defa devlet tarafından yemek verilmekteydi. Bunun dışında istenirse mahkûm yakınları da yemek getirebilmekteydi. Getirilen bu yemekler görevliler tarafından kayıt altına alınır ve

zindandakiler belirli bir saatte çıkarılarak ikinci öğün olarak yemek yemelerine müsaade edilirdi. Ancak muhtemelen mahkûm sayısı fazla olmalı ki bir öğün yemek bile zaman zaman devlet için büyük bir yük teşkil etmekteydi. Mesela Çin'de yaşanan bir kıtlıktan ve bu kıtlık neticesinde çözüm olarak binlerce suçlunun zindanlarda toplu şekilde katledilmelerinden bahsedilmiştir. Bir gecede Hanbalık şehrinin zindanlarında tutulan birkaç bin tutuklunun öldürülmesine karar verilmiştir. Zindandaki emirler suçlulardan bir grubun bedenlerini ortadan ikiye bölmüşler, bir grubun kafalarını kesip kollarından asmışlar, bir grubu parçalayarak kesmişler ve bir başka grubun ise derilerini yüzüp baş aşağı asmışlardır (Hitaî, 1510: 109). Ayrıca emirler, maktullerin başlarını ise sandıklara koyarak, kimlere ait olduklarını suçlarını, geldikleri bölgeler, ne kadar zindanda tutuldukları, hangi divanlarda hangi emirler tarafından yargılandıkları ve suçlarını hakanın önünde her yıl nasıl itiraf ettiklerini belirten hatlar yazmışlardır (Hitaî, 1510: 109).

Emirler bu hatları maktullerin başlarının koyuldukları sandıklara yapıştırırlar ve 30 yıl hazine sakarlardı. Suçluların yakınları gerçekleşen bu katliamda başı kesilen tutuklunun haksız yere öldürüldüğünü iddia edebilirler (Hitaî, 1510: 109). Suçlu yakınları tarafından öyle bir itiraz gerçekleşirse hükümdarın isteği üzerine hazineden maktulün başı tekrardan çıkarılır ve onun hakkında daha önce tutulmuş olan hatlar değerlendirilir. Eğer herhangi bir iddia veya talepte bulunulmaz ise sandıklar içinde tutulan maktullerin başları 30 yıl bekletildikten sonra denize atılır (Hitaî, 1510: 109). Belirtilen süre yargılama hatalarına karşı tespit edilen zaman aşım süresidir. Ancak eserde, öldürülen kişinin affı söz konusu olamayacağına göre, hatalı bir yargılama tespit edilmesi durumunda ne gibi yaptırımlar içerdiği söylenmemiştir. Muhtemeldir ki tutanaklar ışığında infaz kararı veren mahkeme heyetinin sorumluluğu bulunmaktadır.

Ali Ekber'in belirttiğine göre mahkûmların durumları yılda bir defa değerlendirilmiş, bunun neticesinde kimileri gruplar haline ölüme götürülürken kimileri de suçlarına göre belirli miktar darı, nohut, buğday, beyaz pirinç ve arpa vererek, bazen de yüz sopa atılması karşılığında kurtulmuşlardır. Hatta bazen ilginç bir şekilde, öldürülmeye götürülürken hükümdar tarafından affedilirler (Hitaî, 1510: 109). Yine hükümdarın bir çocuğunun olması veya gördüğü bir rüyada bir şeyden korkması halinde ülkede bulunan bütün zindanlardaki tutukluların serbest bırakılması için emir vermesi de söz konusu olabilir (Hitaî, 1510: 102). Buradan da anlaşılıyor ki hükümdar suçluların, suçlarının affedilmesi hususunda sınırsız yetkilere de sahiptir.

Çin ülkesinde hükümdar, emirler tarafından gönderilen hatlarla ülkenin bütün işleri hakkında bilgilendirilir. Hatta hükümdara ülkenin on iki kısmından mevsimsel olarak haberler dâhi iletilir. Böylece hükümdar ülke geneline ne kadar yağmur ve kar yağdığını öğrenmiş olur. Eğer bir bölgede yağmur yağmazsa emirler hükümdara bu bölgede yağmur duası yapılması için hatlar gönderirler. Bunun üzerine bu bölgede yağmur duasının yapılması için daha önce suç işlemiş olan emirlerin eşleri veya kızları, yani babalarının veya eşlerinin suçları dolayısıyla genelevlerde çalıştırılan bu kadınlar ve kızlar görevlendirilir. Bu iş için manastırlar kullanılır ve bu manastırlarda yağmur duası için duaya çıkan kadınların bütün istekleri karşılanır. Genelev kadınlarının ettikleri dua kabul olmaz ve yağmur yağmazsa, onların pek çoğuna tecavüz edillir ve binlercesi katledilir. Yağmurun yağması dâhilinde ise bu kadınlar serbest bırakılır. Çünkü ilk zamanlardan itibaren bu işten onlar sorumlu tutulmuşlardır. Bunla birlikte ülkede kıtlığın yaşanmasından da yine bu kadınlar sorumlu tutulurlar, bu durumda onların birçoğu öldürülür ve bazılarına ise sopalar vurulur (Hitaî, 1510: 115).

3. Sonuç

Çin, tarihi ve zengin kültürü ile dünya toplumları arasında da önemli bir yere sahiptir. Eski bir medeniyeti ve kalabalık nüfusu ile bilinen bu ülkenin kanunları ve cezalandırma yöntemleri de merak konusu olmuştur. Ali Ekber Hitaî tarafından kaleme alınan Hitaynâme adlı eser bu merakı bir ölçüde gidermeye katkıda bulunma adına oldukça önemlidir. Ali Ekber bu eserinde Çin'in tarihi, kültürü ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgilere yer vermiştir. Eserde bilhassa Çin'in kanunları, sarayı ve zindanları detaylıca anlatılmıştır. Ona göre, ülkede kanunlar titizlikle uygulanırdı ve herkes kanunlara uymak zorundaydı.

Kanunlara göre suçu işleyen kişiler statüsüne bakılmaksızın yargılanır ve suçlu sayılan kişiler mutlaka cezalandırılırdı.

Kanunlara göre, işlenen suçların cezaları farklılık göstermiştir. Yine suçluların gönderildiği hapishaneler de suçun ağırlığına ve hafifliğine göre değişmektedir. Hırsızlık, cinayet, gasp, kanunlara uymama gibi çeşitli suçlardan tutuklanan kişiler genellikle ağır suçluların bulunduğu zindanlara gönderilmişlerdir. Hafif suçlarda ise suçun niteliğine göre bazen bir kısmı cezasını zindanlarda çekerken bir kısmı da suçun karşılığında tazminat olarak buğday, darı ile beyaz pirinç gibi ürünler alınarak veya yüz sopa vurularak serbest bırakılmıştır. Ülkenin kanunlarına göre suçludan gümüş ve altın gibi değeri yüksek olan maddelerin alınması yasaktır. Hükümdar da zindanlarda olan biteni yakından takip etmektedir ve yılda bir kez infaz edilecekler için yapılan divana katılmaktadır.

Zindanlarda kadın ve erkek suçlular ayrı ayrı hücrelere koyulmaktadır ve zindana gelen suçlular hakkında onların yaşını, işledikleri suçu, hangi şehirden geldikleri gibi bilgiler içeren hatlar düzenlenmektedir. Suçluların sorgulamasını yapan, kayda geçiren ve gerekli cezalara çarptıran divan görevlilerinin de zindanların olduğu alanda kendilerine özel bağları, bahçeleri bulunmaktadır ve onlar oradaki lojmanlarda yaşamaktadır. Suçlular tutuklu kaldıkları süre içerisinde de cezalarına göre çok ağır işkencelere de tabi tutulmaktaydılar. İdamına karar verilenler ise her yıl belirli alanlarda toplanarak halkın göreceği şekilde infaz edilirdi. Çalışma içerikle ilgi geçmişe belirli oranda ışık tutmuş olsa da günümüzde Çin'de uygulanan ceza kanunları, hapishanelerin durumu ve işkencenin devam edip etmediği hususları karşılaştırmalı olarak araştırmaya muhtaç bir konu olarak durmaktadır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Burkay, S. (2008). Teorik Çerçeve ve Suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 2(4), s.1-15.
- Bodde, D. (2008). In D. Twitchett & M. Loewe (Eds.), *The Cambridge History of China: Volume 1, The Ch'in and Han empires, 221 BC – AD 220* (p. 20). Cambridge University Press.
- Brook, T. (2010). *The Troubled Empire: China in the Yuan and Ming Dynasties*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Çandarlıoğlu, G. (1993). Çin. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, s. 318-321
- Eberhard, W. (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Fowler, J. ve Fowler, M. (2008). *Chinese Religions: Beliefs and Practices*. Sussex Academic Press.
- Gallas, W. (1994). Cezalandırılabilirliğin Temelleri ve Sınırları (Suç Kavramı Üzerine Düşünceler). *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1-2), s.305-327.
- Hitaî, A. E. (1510). *Hıtaynâme (Kahire Nüshası)*. Mısır Milli Kütüphanesi.
- Hill, G. (2006). Chinese and Western Prisons: Similarities and Differences. *Corrections Today*, 31(6), s.24-26.
- Hill, G. (2007). Chinese and Western Prisons: Similarities and Differences, part 2. *Corrections Today*, 32(1) s.22-24.

- İnayet, A. (2007). Divanü Lûgat-it Türk'te Geçen Çin ve Maçın Adı Üzerine. *Turkish Studies*, 2(4), s. 1174-1184.
- Kızmaz, Z. (2005). Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), s. 211-231.
- Limeng, S. (2012). Luca Pacioli Zamanında Çin'de Muhasebe (çev. Aydan Çelenk Üstün). *Muhasebe ve Finans Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, s. 179-197.
- Mermutlu, B. (2019). Seyhatnamelere Göre On beş ve On altıncı Yüzyıllarda Çin/ Hıtaý'da Siyasi ve Sosyal Hayat. *Eurasian Conference on LanguageSocial Sciences VI* (s.90-113). Taşkent, Özbekistan.
- Multu, B. (2011). 15. Yüzyılda Hıtaý'da Bir Timurlu Sefir: Gıyaseddin Nakkaş'ın Hıtaý Gözlemleri. *Folklor/Edebiyat*, 18(67), s.125-136.
- Özmen, İ. ve Buluş, A. (2017). Başlangıçtan Devrime Çin'i Anlamak (mı)?. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), s.9-33.
- Özerdim, M. N. (1950). Acaib-ül Letaif (Hıtaý Sefaretnamesi) ile Çin Kaynakları Arasında İlgı. *AÜDTCF Dergisi*, 8 (3), s.345-371.
- Sınar, H. (2011). Siyasal Suç Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 58(1-2), s.53-77.
- Taşağıl, A. (1998). Hıtaýnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17, s.404-405.
- Taşağıl, A. (2001). Karahıtaýlar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24, s.415-416.
- Twitchett, D. C., Loewe, M. ve Fairbank, J. K. (1986). *The Ch'in and Han Empires, 221 B.C.–A.D. 220* (Vol. 1). Cambridge University Press.
- Uyanık, M. Z. (2017). Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 4, 87-134.
- Yule, H. (1915). *Cathay and the Way Thither* (Vol.1). The Hakluyt Society. <https://archive.org/details/cathaywaythither03yule/page/n19> (Erişim Tarihi: 25.10. 2024).
- Weimin, Z. (2021) . *A dummy's guide to jail system in China*.
<https://www.dehenglaw.com/EN/tansuocontent/0008/023259/7.aspx?MID=0902> (Erişim Tarihi: 25.10. 2024).
- Wade, G. (2004). Ming China and Southeast Asia in the 15th Century: A Reappraisal. *Asia Research Institute Working Paper Series* No. 28, Singapore, 2004, s. 2-4.